

DOI: 10.35774/app2020.04.043
УДК 342.9

Анастасія Корнійченко,
аспірант, асистент кафедри державно-
правових, дисциплін та адміністративного
права
Центральноукраїнського державного
педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7826-4386>

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ БУЛІНГУ

Визначено методологію дослідження адміністративно-правового механізму запобігання булінгу шляхом виокремлення та розгляду тих методів, які безпосередньо дадуть змогу якісно й ефективно розкрити: по-перше, правову категорію «булінг», як принципово нове явище сучасної адміністративної доктрини; по-друге, адміністративно-правовий механізм запобігання цьому соціально негативному явищу. З'ясовано, що комплексне дослідження методології юридичного пізнання адміністративно-правового механізму запобігання булінгу потребує застосування не одного, а цілої низки філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових та спеціально-юридичних методів.

У межах статті запропоновано авторську систему методів, які варто використовувати у процесі здійснення юридичного пізнання адміністративно-правового механізму запобігання булінгу. Зокрема, наголошено, що варто використовувати діалектичний метод, методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції, системно-структурний, функціональний, аксіоматичний, історичний, статистичний, психологічний, конкретно-соціологічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, юридично-герменевтичний методи та метод теоретико-правового прогнозування.

Ключові слова: методологія дослідження, адміністративно-правовий механізм, булінг, запобігання булінгу, юридичне пізнання, метод.

Корнійченко А.

Методология исследования административно-правового механизма предотвращения буллинга

Статья посвящена определению методологии исследования административно-правового механизма предотвращения буллинга путем выделения и рассмотрения тех методов, которые непосредственно позволят качественно и эффективно раскрыть: во-первых, правовую категорию «буллинг», как принципиально нового явления современной административной доктрины; во-вторых, административно-правовой механизм предотвращения этого социально негативного явления. Установлено, что комплексное исследование методологии юридического познания административно-правового механизма предотвращения буллинга требует применения не одного, а целого ряда философских, общенаучных, специально-научных и специально-юридических методов.

В рамках статьи предложена авторская система методов, которые следует использовать при осуществлении юридического познания административно-правового механизма предотвращения буллинга. В частности, автором отмечено, что следует использовать диалектический метод, методы анализа, синтеза, индукции и дедукции, системно-структурный, функциональный, аксиоматический, исторический, статистический, психологический, конкретно-социологический, формально-юридический, сравнительно-правовой, юридическо-герменевтический методы и метод теоретико-правового прогнозирования.

Ключевые слова: методология исследования, административно-правовой механизм, буллинг, предотвращение буллинга, юридическое познание, метод.

Korniichenko A.

Methodology of research of administrative and legal mechanism of bullying prevention

The article is devoted to defining the methodology of research of the administrative and legal mechanism of bullying prevention by identifying and considering those methods that will directly reveal qualitatively and effectively: firstly, the legal category of «bullying» as a fundamentally new phenomenon of modern administrative doctrine; secondly, the administrative and legal mechanism for preventing this socially negative phenomenon. It was found that

© Анастасія Корнійченко, 2020

a comprehensive study of the methodology of legal knowledge of the administrative and legal mechanism of bullying prevention requires the use of not one, but a number of philosophical, general scientific, special scientific and special legal methods.

The article proposes an author's system of methods that should be used in the implementation of legal knowledge of the administrative and legal mechanism to prevent bullying. In particular, the author emphasizes that the dialectical method, methods of analysis, synthesis, induction and deduction, system-structural, functional, axiomatic, historical, statistical, psychological, concrete-sociological, formal-legal, comparative-legal, legal-hermeneutic methods and the method of theoretical and legal forecasting should be used.

Keywords: *research methodology, administrative and legal mechanism, bullying, bullying prevention, legal knowledge, method.*

Постановка проблеми. Для сучасної адміністративної доктрини булінг є новим та не дослідженим явищем як з точки зору сукупності загальних філософсько-правових вчень, так і з боку конкретних наукових знань. Підставою та ключовою причиною цьому слугує трансформація поглядів щодо дій, які можуть завдати шкоду, що вчиняє одна особа (або група осіб) щодо іншої (інших). Таким чином, означена трансформація, а також інтеграція міжнародних норм з їхньою подальшою національною адаптацією обумовили введення в чинне законодавство нового правового терміна – булінг. Як наслідок, введення цієї категорії у науковий термінологічний обіг стало умовою доцільності її комплексного дослідження. За такої постановки питання першочерговим завданням слугує виокремлення чітких методологічних підходів до відповідного юридичного пізнання.

Дійсно, без належного визначення шляхів майбутнього наукового дослідження неможливо сформулювати чіткі уявлення про досліджуваний об'єкт. Саме тому, з урахуванням системного та цілісного підходів до аналізу адміністративно-правового механізму запобігання булінгу вважаємо за доцільне окреслити шляхи та способи їхнього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Взвзявши до уваги саму сутність методології, можна зазначити, що дослідженням цієї тематики займалися переважно представники філософських та правових вчень. Зокрема, ключову роль відіграли такі науковці, як В. Авер'янов, О. Авраменко, С. Алексєєв, Д. Бахрах, Ю. Битяк, Ю. Ведьорніков, Д. Керімов, С. Ківалов, М. Костицький, В. Нерсєсянц, О. Петришин, П. Рабінович, С. Ромашкін, В. Сирих, О. Скакун, О. Тихомиров, М. Треушніков, А. Цихоцький, М. Цвік, Р. Шевчук, Д. Шигаль, Л. Явич та інші. Однак методологія дослідження адміністративно-правового механізму запобігання булінгу на сьогодні не була предметом наукових досліджень.

Метою дослідження є визначення методології дослідження адміністративно-правового механізму запобігання булінгу шляхом виокремлення та розгляду тих методів, які безпосередньо дають змогу якісно й ефективно розкрити: по-перше, правову категорію «булінг» як принципово нове явище сучасної адміністративної доктрини; по-друге, адміністративно-правовий механізм запобігання цьому соціально негативному явищу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Принагідно, що дослідження будь-якого явища у всіх науках здійснюється за допомогою використання методологічних засад. Так, методологічні засади – це система принципів наукового дослідження, основних підходів до вивчення його предмета [1, с. 8]. Методологія – система методів пізнання і практичної діяльності, а також вчення про цю систему [2, с. 222]. Будь-яка наука, у тому числі й юриспруденція, у процесі комплексного та ефективного дослідження певного явища використовує методологічні засади та методологію.

Юридична методологія охоплює методи, за допомогою яких можна здійснювати дослідження правового явища чи процесу, в цьому контексті – булінгу та адміністративно-правового механізму його запобігання. Для більш об'єктивного дослідження необхідно застосовувати не один, а цю групу методів, кожен з яких із індивідуального, оригінального боку дасть змогу відобразити властивості або окремі характеристики цього явища. Лише за таких обставин можна вести мову про цілісний підхід до вирішення сформованої проблематики та конкретних завдань.

Аналіз наукової літератури дає змогу визначити, що методологія дослідження адміністративно-правового механізму запобігання булінгу складається з таких груп методів:

- 1) загальнофілософські методи, зокрема – діалектичний метод;
- 2) загальнонаукові методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція, системно-структурний, функціональний, аксіоматичний та історичний методи);
- 3) спеціально-наукові методи, а саме: статистичний, психологічний, конкретно-соціологічний;

4) спеціально-юридичні методи, які розроблені та використовуються тільки в юридичній науці (наприклад, формально-юридичний (догматичний), порівняльно-правовий, юридично-герменевтичний методи та метод теоретико-правового прогнозування).

Вважаємо за необхідне розглянути кожен із методів у вищенаведеній системі юридичної методології.

У процесі здійснення наукового пізнання різних явищ важливого значення набуває діалектичний метод. Варто зазначити, що діалектика – це філософське вчення про всезагальний зв'язок і розвиток світу, про найбільш загальні закони розвитку природи, суспільства і мислення [2, с. 218]. Досліджуючи адміністративно-правовий механізм запобігання булінгу, за допомогою методу діалектики можна сформувані загальні уявлення про булінг у кореляції «часткове-загальне», а також, шляхом дослідження запобігання булінгу як загального процесу, можна сформувані уявлення про відповідний адміністративно-правовий механізм – «загальне-часткове». Діалектичний метод дає змогу всесторонньо вивчити процес або явище у всій його сутнісно-змістовній глибині, сформувані концептуальні основи взаємозв'язків між певними процесами, явищами та процедурами їхньої реалізації.

Таким чином, діалектичний метод – це підґрунтя та основа будь-яких наукових досліджень. У своїй взаємодії із загальнонауковими методами (а саме – індукції та дедукції) принагідно займає основне місце серед визначальних методів у методології юридичного пізнання будь-якого правового явища або процесу, в даному контексті – адміністративно-правового механізму запобігання булінгу.

Загальнонаукові методи – це система принципів, прийомів, що мають загальний, універсальний характер, є абстрактними, суворо нерегламентованими, не піддаються формалізації та математизації; використовуються в усіх чи майже в усіх науках з урахуванням особливостей конкретних об'єктів дослідження [3, с. 37–38]. Означені методи не є безпосередньо правовими, однак без їх застосування неможливо здійснити комплексне дослідження адміністративно-правового механізму запобігання булінгу з урахуванням, окрім правових, загальносоціальних, педагогічних та психологічних аспектів явища булінгу.

Здійснюючи науково-юридичне дослідження категорії «булінг» та відповідних механізмів, спрямованих на його запобігання, визначальну роль відіграватимуть емпірично-теоретичні методи (аналіз, синтез, індукція, дедукція) та методи теоретичного дослідження (наприклад, системно-структурний, функціональний, аксіоматичний та історичний методи).

Методи аналізу та синтезу доцільно розглядати у єдності, адже вони є діалектично пов'язаними та певною мірою неподільними. Сутність методу аналізу (від грец. – «розкладання») зводиться до поділу цілого на окремі частини, що дає змогу більш деталізовано вивчити та дослідити явище (тобто частина цілого досліджується окремо). З метою комплексного дослідження адміністративно-правового механізму запобігання булінгу метод аналізу дає змогу виокремити структурні елементи даного механізму та їхнє подальше конкретизоване вивчення. Окрім того, булінг як цілісну та інтеграційну категорію завдяки методу аналізу можна розглядати як соціальну, як правову, як психологічну або педагогічну проблему. Незалежно від сфери дослідження цієї категорії окремі частини загального цілого не будуть принципово відрізнятися. Перш за все це обумовлено сутністю та змістом категорії. Водночас завдяки методу синтезу (від грец. – «з'єднання») можливо на основі окремих частин, що були розділені під час аналізу, сформувані загальне ціле шляхом фактичного встановлення взаємозв'язків між цими частинами й встановити загальні уявлення про означений цілий об'єкт (мається на увазі правове явище, діяльність, процес тощо).

Наступними загальнонауковими методами, які застосовуються у процесі дослідження запобігання булінгу як об'єкта адміністративно-правового регулювання, є методи індукції та дедукції, які є протилежними методами пізнання (в тому числі й юридичного).

Досліджуючи розробки з методології наукових досліджень, можна стверджувати, що індукція – це метод дослідження, який передбачає перехід суджень від часткового до загального (від певних фактів до формування гіпотетичних висновків). Фактично метод індукції передбачає умовивід, що впливає із реальних фактів та зводиться до формування певної гіпотези (тобто загального твердження про певний процес, явище або діяльність). Як приклад, дослідження діяльності окремих органів публічної адміністрації щодо запобігання булінгу дає змогу шляхом використання методу індукції сформувані загальне бачення про адміністративно-правовий механізм запобігання булінгу.

Дедукція – метод дослідження, який дає можливість за допомогою аналізу загальних положень і фактів перейти до часткових і поодиноких висновків [4, с. 84]. Тобто основою методу дедукції є логічний підхід до дослідження певного явища, процесу, діяльності тощо.

Системно-структурний метод (або метод системного аналізу, системний метод) полягає у вивченні об'єкта як цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними [5, с. 8]. Тобто об'єкт як система – це ціле, яке складається з окремих складових, що утворюють відповідну систему.

Завдяки системно-структурному методу, окрім утворення складного об'єкта з окремих складових, можливо також розкласти складний об'єкт-систему на складові, виокремити структурні елементи та здійснити їх відокремлене дослідження. За таких обставин можна вести мову про те, що цей метод є біполярним, на відміну від вищерозглянутих загальнонаукових методів. Дійсно, якщо методи синтезу, аналізу, індукції та дедукції розглядали об'єкт дослідження в одному векторі (зокрема, із загального часткове або із часткового загальне), то системний метод досліджує об'єкт відразу в двох напрямках, що забезпечує можливість формування складних та простих наукових питань, постановки чітких завдань та подальший пошук шляхів їх вирішення.

Функціональний метод традиційно вважається одним із основних методів у методології юридичного пізнання. Його сутність відображається у виокремленні форм взаємодій різноманітних суб'єктів або елементів і визначенні їхнього місця та значення (функції) [6, с. 33–34]. За своїм змістом функціональний метод є науковим дослідженням функцій державно-правових феноменів або через функції правових явищ, тобто права загалом, та його окремих інститутів з метою з'ясування ролі, значення, статусу тощо. За своєю формою цей метод є певним видом досліджень, аналізу [7, с. 30].

Аксиоматичний метод – це способи й шляхи здійснення наукових досліджень (у томі числі юридичних), за основу яких взято певні вихідні положення – аксіоми (постулати). Так, аксіома (постулат) – це положення, яке береться за вихідне для певної теорії і з якого формують усі наступні пропозиції й висновки теорії за попередньо фіксованими правилами [8, с. 36]. Тобто аксіома – це та вихідна складова, яка не потребує доведення, а усі наступні твердження мають логічно випливати з неї та, відповідно, бути належним чином доведеними. У рамках цього дослідження аксиоматичний метод може бути застосований для визначення конкретних заходів щодо запобігання булінгу.

Історичний метод. Застосування історичного методу під час дослідження адміністративно-правового механізму запобігання булінгу дає змогу визначити генезу булінгу як явища, процесу та діяльності, передумови його виникнення, причини розвитку та поширення не лише на території України, а й у світі загалом. Завдяки цьому методу можливо простежити тенденції становлення та формування означеного соціально-негативного явища, що має стати фундаментом для формування подальшої розробки стратегії щодо ефективного запобігання йому.

Наступною групою методів є спеціально-наукові методи, а саме: статистичний, психологічний, конкретно-соціологічний методи.

Статистичний метод є комплексним за своїм змістом та в наукових колах визначається як статистичний підхід, який має власну (статистичну) методологію. За допомогою використання статистичного методу в юридичному пізнанні вивчаються різні правові явища у їхньому кількісно-показниковому вигляді. Отримані дані дають змогу визначити причинно-наслідкові зв'язки та динаміку розвитку й поширення тих або інших явищ або процесів.

Статистичні дані є невід'ємним елементом будь-якого дослідження, адже вони безпосередньо показують актуальність такого дослідження та необхідність його проведення загалом. Так, у процесі формування відповідного адміністративно-правового механізму варто виходити із статистичних даних, які показують кількість осіб, які стали жертвою булінгу, кількість свідків тощо. Статистика також дає змогу простежити причинно-наслідкові зв'язки між діями булінгу в шкільному віці та його наслідками у дорослому житті.

Психологічний метод є особливим методом, який переважно притаманний для соціальних та психологічних наук. Проте означений метод може бути використаний під час безпосереднього збору статистичної інформації. За таких обставин об'єктом дослідження у процесі використання цього методу слугуватимуть відповідні психологічні особливості учасників освітнього процесу, які фактично є учасниками булінгу (булер, жертва, спостерігачі).

Конкретно-соціологічний – це метод дослідження певних соціальних явищ (у т. ч. правових) шляхом здійснення спостереження, анкетування, інтерв'ювання, експерименту та інших заходів, які дають можливість встановити ступінь ефективності функціонування кого-, чого-небудь (наприклад, гілок державної влади, правового регулювання, стану законності і правопорядку тощо) [9, с. 7]. У рамках цього дослідження вказаний метод стане у нагоді у процесі визначення ефективності здійснення суб'єктами публічної адміністрації заходів щодо запобігання булінгу.

Останньою, однак не менш важливою групою методів, є спеціально-юридичні методи, які характерні лише для методології власне юридичного пізнання. До вказаних методів належать формально-юридичний (догматичний), порівняльно-правовий, юридично-герменевтичний методи та метод теоретико-правового прогнозування.

Формально-юридичний метод (догматичний) традиційно вважається власним методом правової науки. Завдяки цьому методу відбувається дослідження правових явищ, інститутів, юридичних фактів; визначення взаємозв'язків між їхньою внутрішньою складовою (змістом) та зовнішньою (формою).

За допомогою застосування формально-юридичного методу науковець формує правові категорії та поняття, визначає їхні класифікації, структурування та тлумачення. Беручи до уваги сферу запобігання булінгу, означений метод дає змогу: по-перше, сформуванню низки правових категорій, наприклад булінг, запобігання булінгу, адміністративно-правовий механізм, механізм адміністративно-правового регулювання; по-друге, здійснити класифікації правових явищ за різними критеріями; по-третє, структурувати адміністративно-правовий механізм. Тобто без означеного спеціально-юридичного методу не можна вести мову про юридичне наукове дослідження загалом. Цей метод є фундаментом власне юридичного пізнання та формує концептуальні уявлення про правові явища.

Порівняльно-правовий (компаративістський) метод. Означений метод є одним із найбільш поширених у юридичній сфері та застосовується під час фактично кожного наукового дослідження правової дійсності. Завдяки методу компаративізму здійснюються зіставлення правових явищ, діяльності та / або процесів з наступним виокремленням їхніх спільних і відмінних ознак. Таким чином відбуваються формування класифікацій та визначення критеріїв певного розмежування. Порівняльно-правовий метод дає змогу досліджувати явища в їхній сукупній комплексності з урахуванням соціально-правових, економіко-політичних, культурних, етичних, екологічних та інших чинників, які безпосередньо або опосередковано впливають на вказане явище. Як приклад, завдяки цьому методу можна здійснити порівняння національного та зарубіжного досвіду адміністративно-правового механізму запобігання булінгу.

Юридично-герменевтичний метод дає змогу тлумачити юридичні тексти, зокрема нормативно-правових акти, якими регульовано питання запобігання булінгу в Україні. Типовим прикладом застосування юридично-герменевтичного методу є діяльність судових органів, які можуть тлумачити одну й ту саму правову норму по-різному залежності від об'єктно-суб'єктивних факторів. За допомогою використання цього методу науковець може не лише здійснювати інтерпретацію правових норм, які визначають питання, пов'язані з булінгом та механізмами його запобігання, а й також розглянути відповідну судову практику, здійснивши «подвійне тлумачення», тобто тлумачення-тлумачення норм права.

Метод теоретико-правового прогнозування полягає у висуненні та обґрунтуванні рекомендацій щодо варіантів розвитку тих чи інших державно-правових явищ [10, с. 16]. Завдяки йому можна сформуванню шляхи розвитку нормативно-правового регулювання діяльності, що спрямована на запобігання булінгу в Україні, визначити конкретні її напрями та сформуванню у межах кожного із напрямів чіткі рекомендації та пропозиції.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що комплексне дослідження методології юридичного пізнання адміністративно-правового механізму запобігання булінгу потребує застосування не одного, а кількох філософських, загальнонаукових, спеціально-наукових та спеціально-юридичних методів. Так, на нашу думку, варто використовувати діалектичний метод, методи аналізу, синтезу, індукції та дедукції, системно-структурний, функціональний, аксіоматичний, історичний, статистичний, психологічний, конкретно-соціологічний, формально-юридичний, порівняльно-правовий, юридично-герменевтичний методи та метод теоретико-правового прогнозування, які дадуть змогу всебічно дослідити адміністративно-правовий механізм запобігання булінгу.

Список використаних джерел

1. Адаменко О. Методологічні засади дослідження історії розвитку педагогічної науки. *Рідна школа*. 2013. № 1–2. С. 8–14.
2. Гладкий С. Методологія та організація наукових досліджень: Навчально-методичний посібник. Полтава, 2016. 240 с.
3. Важинський С., Щербак Т. Методика та організація наукових досліджень: Навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С.Макаренка, 2016. 260 с.
4. Зацерковний В. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

5. Піскунова Л. Безпека життєдіяльності: підручник. Київ : Академія, 2014. 224 с.
6. Армаш Н. Концептуально-методологічні засади співвідношення державних політичних посад з посадами державної служби в органах виконавчої влади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2014. 439 с.
7. Лоцихін О. Функціональний метод у науковому інструментарії дослідження сучасної державності. *Науковий вісник Академії муніципального управління*. Серія : Право. 2011. Вип. 1. С. 23–31.
8. Вазинський С., Щербак Т. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. Макаренка, 2016. 260 с.
9. Віхров О., Віхрова І. Теорія держави і права: курс лекцій : навч. посібник. Чернігів : Десна Поліграф, 2015. 304 с.
10. Скакун О. Теорія права і держави : підручник. 3-ге вид. Київ : Алерта ; ЦУП, 2011. 524 с.

References

1. Adamenko, O. (2013). *Metodolohichni zasady doslidzhennia istorii rozvytku pedahohichnoi nauky* [Methodological bases of research of history of development of pedagogical science]. *Ridna shkola – Native school*, 1-2, 8-14 [in Ukrainian].
2. Hladkyi, S. (2016). *Metodolohiia ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen: Navchalno-metodychnyi posibnyk* [Methodology and organization of scientific research: Training manual]. Poltava [in Ukrainian].
3. Vazhynskyi, S. & Shcherbak, T. (2016). *Metodyka ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen: Navch. posib* [Methods and organization of scientific research: Textbook]. Sumy: SumDPU imeni A. S.Makarenka [in Ukrainian].
4. Zatserkovnyi, V. (2017). *Metodolohiia naukovykh doslidzhen: navch. posib. [Methodology of scientific research: textbook]*. Nizhyn: NDU im. M. Hoholia [in Ukrainian].
5. Piskunova, L. (2014). *Bezpeka zhyttiediialnosti: pidruchnyk [Life safety: a textbook]*. Kyiv: Akademiia [in Ukrainian].
6. Armash, N. (2014). *Kontseptualno-metodolohichni zasady spivvidnoshennia derzhavnykh politychnykh posad z posadamy derzhavnoi sluzhby v orhanakh vykonavchoi vlady [Conceptual and methodological principles of correlation of state political positions with civil service positions in executive bodies]*. Candidates thesis. Zaporizhzhia [in Ukrainian].
7. Loshchykhin, O. (2011). *Funktsionalnyi metod u naukovomu instrumentarii doslidzhennia suchasnoi derzhavnosti* [Functional method in the scientific tools of research of modern statehood]. *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia. Serii: Pravo – Scientific Bulletin of the Academy of Municipal Administration. Series: Right*, 1, 23-31 [in Ukrainian].
8. Vazhynskyi, S. & Shcherbak, T. (2016). *Metodyka ta orhanizatsiia naukovykh doslidzhen: Navch. posib* [Methods and organization of scientific research: Textbook]. Sumy: SumDPU imeni A. S.Makarenka [in Ukrainian].
9. Vikhrov, O. & Vikhrova, I. (2015). *Teoriia derzhavy i prava: kurs lektsii: navchalnyi posibnyk [Theory of State and Law: a course of lectures: a textbook]*. Chernihiv: Desna Polihraf [in Ukrainian].
10. Skakun, O. (2011). *Teoriia prava i derzhavy: Pidruchnyk [Theory of law and the state: Textbook]*. Kyiv: Alerta; TsUP [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 11.12.2020.